

філософії науки неопозитивістського напрямку, протилежний антропологізму попозитивістських епістемологічних концепцій.

Список використаних джерел

1. Горский Д. П. Обобщение и познание / Д. П. Горский. — М. : Мысль, 1985. — 208 с.
2. Хилл Т. И. Современные теории познания / Т. И. Хилл // [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1965. — С. 29.
3. Мегрелидзе К. Р. Основные проблемы социологии мышления / К. Р. Мегрелидзе. — Тбилиси : Мецниереба, 1973. — С. 13–14.
4. Хилл Т. И. Современные теории познания / Т. И. Хилл. — М. : Прогресс, 1968. — С. 30–31.
5. Рузавин Г. И. Методы научного исследования / Г. И. Рузавин. — М. : Мысль, 1974. — С. 3.
6. Braybrooke D. Philosophy of social science / D. Braybrooke. — Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1987. — 136 p.
7. Ворожцов В. П. Гносеологическая природа и методологическая функция научной теории / В. П. Ворожцов и др. — Новосибирск : Наука СО, 1990. — 277 с.
8. Рузавин Г. И. Методы научного исследования / Г. И. Рузавин. — М. : Мысль, 1978. — С. 15–21.
9. Мегрелидзе К. Р. Основные проблемы социологии мышления / К. Р. Мегрелидзе. — М., 1978. — С. 16.
10. Швырев В. С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании / В. С. Швырев. — М. : Наука, 1978. — С. 4–6.
11. Жоль К. К. Социология (в систематическом изложении) / К. К. Жоль. — М. : Юнити-Дана, 2004. — С. 138–140.

Попович Н.Д. Антропологические аспекты современной эпистемологии

Рассматриваются актуальные вопросы современной эпистемологии, касающиеся ее антропологических характеристик, а также связей с методологией научного познания и аксиологией. Особое внимание уделяется принципу историзма как регулятору антропологических и аксиологических свойств эпистемологии.

Ключевые слова: эпистемология, процесс познания, познавательный опыт, знание, эпистемологическая проблема, теоретическое, эмпирическое, систематизация знания.

Popovich, M.D. Anthropological aspects of modern epistemology

Actual problems of modern epistemology dealing with anthropology characteristics and connecting with scientific cognition and axiology methodology are considered in the article. Principles of historism as anthropology and axiology characteristics epistemology regulator are of great interest.

Key words: epistemology, cognition process, cognitive experience, knowledge, epistemological problem, theoretic, empirical, systematization of knowledge.

УДК 113=1.100:172.16

Козуб О.О.

Поняття космополітизму в загальнофілософському контексті

Аналізується поняття космополітизму в загальнофілософському контексті: формулюється узагальнене трактування поняття космополітизму та розуміння принципу космополітизму на основі аналізу поглядів науковців різних напрямів. Розглянуто засади космополітизму як логічного шляху розвитку людства. Розкриваються особливості реалізації принципу космополітизму в умовах сучасності.

Ключові слова: космополітизм, принцип космополітизму, космополітизація, іншність, людство.

Концепції організації людського буття формувалися протягом всього періоду функціонування соціальної системи. Починаючи від первісно-родового устрою, через рабовласництво та феодалізм, демократичні революції, соціалізм та капіталізм до сьогодення населення планети Земля шукало оптимальний для себе стан існування, співіснування, взаємодії та взаємобуття. Про це свідчить світова історія, яка рябіє подіями, відкриттями та руйнаціями. Аналізуючи позитиви та негативи того чи іншого ладу варто зазначити, що незалежно від загального їх ефекту людство проходило свій прогресивний еволюційний шлях, актуальний для мислення та самоідентифікації людини свого часу. Шляхом еволюційного розвитку, самоорганізації та мисленевих маніпуляцій покоління за поколіннями змінювали своє життя, прагнучи до кращого майбутнього. Кожне суспільство історично формується, економічно розвивається, політично вдосконалюється, ідеологічно визначається[15].

Сьогодні стало очевидним, що поточний жеттеустрій вичерпав себе та вимагає істотних трансформацій на всіх рівнях самореалізації соціальної системи. Більше того, прослідковуючи світові тенденції можна зробити висновок, що людство підготувалося до наступного кроку в своєму генезисі. Та базуючись на досвіді попередників, можна спрямувати свій розвиток в напрямку осмисленому, вибірковому, досконалішому, за хаотичний плин подій, якій тим чи іншим чином, рано чи пізно, але прийде в бажаний пункт призначення. На нашу думку таким пунктом виступає перехід до організації людського життя на засадах принципу космополітизму.

Загальну концепцію космополітизму відображено в працях закордонних сучасників К. Аппія, Д. Арчібугі, У. Бека, С. Брекенріджа, Х. Брігхауса, Г. Брока, Х. Бхабха, Дж. Валдрона, Р. Коена, С. Малколмсона, С. Поллока, Р. Файна, М. Фезерстоуна, Д. Хелда, Д. Холлінгера, С. Шевлера. Серед інших поняття космополітизму розглядали Б. Межуєв, Г. Міненков, Ю. Кристева та інші.

Метою статті є розгляд феномену космополітизму в загальнофілософському контексті шляхом аналізу трактувань цього поняття в різних науках та різними науковцями. Проаналізувавши основні погляди на досліджуване явище ми спробуємо сформулювати узагальнене сучасне визначення космополітизму.

В сучасній літературі висвітлюються основні 4 проблематики в дискурсі реалізації принципу космополітизму а саме: а) проблема невизначеності та пов'язані з нею культурні дослідження, які використовують космополітизм в якості пустого визначального, яку може символізувати будь-що; б) проблема ідентифікації та спроби визначити «Хто є космополітом», в) проблема атрибуції, яка витікає з попередніх двох, а саме що конкретно визначає космополітичну диспозицію та культуру; г) проблема управління, яка знаходиться в самому центрі сучасних дискусій про космополітизм: саме в цьому ракурсі можна побачити витoki космополітизму в історичних, політичних, соціальних і економічних реаліях[10].

Формуючи загальнофілософський контекст досліджуваного феномену варто звернутися до його трактування в інших науках.

В біології космополітизм розкривається найбільш просто та зрозуміло. В біологічному енциклопедичному словнику знаходимо визначення, що космополіти – (гр. *kosmopolites* – громадянин світу) це види (або інші таксони) рослин та тварин, які зустрічаються на більшій частині областей Землі, придатних до життя[2]. Велика радянська енциклопедія дає аналогічне визначення: космополіти (біол.) – види, роди, сімейства або інші крупні групи тварин або рослин, що живуть по всій (або майже всій) земній кулі.

В.Н. Кісельов конкретизує межі територіального критерію визначення космополітів: види, роди, сімейства та більш крупні таксономічні категорії рослин та тварин, що живуть не менше як на трьох материках. Для віднесення наземних організмів до космополітів має виконуватися умова: розповсюдження їх всім суходолом. Космополіти мають не тільки дуже великий ареал, а й широкий діапазон екологічної толерантності: вони здатні жити в різних місцях існування. Саму ж людину він називає видом, «який найбільше наближений до повного космополітизму»[5]. Загальне визначення людини зустрічаємо наступне: «одні з 3 млн. знайомих зараз біологічних видів на Землі. З екологічної позиції людство являє собою загальносвітову популяцію біологічного виду, складову екосистеми Землі»[16]. Таким чином Космополітизм в біології – це всесвітня (планетарна, в перспективі – космічна) розповсюдженість. Та на ряду з деякими рослинами та комахами істинним космополітом з біологічної точки зору виступає саме людина.

В суспільних науках космополітизм визначають як ідеологію або ж ідеологічну течію, філософський світогляд, вчення, концепцію тощо. Трактатування та ставлення до космополітизму розвивалися та змінювалися відповідно до історичних умов, в залежності від особистісних вподобань авторів, у взаємозв'язку з рівнем лібералізації, наявним політичним режимом, актуальними проблемами тощо. Поряд з розвитком суспільства розвивалася і розуміння досліджуваного явища.

В словнику античності космополітизм (гр. *всесвітнє громадянство*) визначається як індивідуалістичне вчення, яке виникло у грецьких філософів – кініків (Діоген) та стоїків (Хрисипп), які розглядали людей як громадян (*polites*) не окремих держав, а всього Всесвіту (*kosmos*). ... Космополітизм не був тотожний теорії світового володарювання[12]. Втім, космополітизм кініків та Діогена мав досить радикальний характер, оскільки передбачав відмову від культури, мистецтва, науки, родини, держави тощо[12].

В словнику С.І. Ожегова ми зустрічаємо наступне визначення: космополітизм – реакційна буржуазна ідеологічна течія, яка під прикриттям лозунгів «світового громадянства» відкидає право націй на самостійне існування та державну незалежність, національні традиції та національну культуру, патріотизм[8]. Аналогічні негативні трактування зустрічаються в більшості літератури радянських часів. З плином часу та лібералізацією всіх сфер життя відбувалися зміни і в баченні явища космополітизму. Звернемося до сучасних трактувань.

В сучасних словниках найчастіше зустрічаємо наступне тлумачення: космополітизм (від давньогрецької *κοσμοπολίτης* — космополіт, громадянин світу) — ідеологія світового громадянства, система поглядів, яка надає пріоритетне значення загальнолюдським цінностям і другорядне — національним проблемам[4]. Таке трактування характерне для сучасної політології та соціології.

В енциклопедичному словнику Брокгауза–Ефрона представлена стаття «Космополітизм» (її автором вважають Володимира Соловйова), в якій надані два протилежні значення цього поняття — позитивне та негативне. В позитивному розумінні космополітизм витікає з «усвідомлення єдності людського роду та солідарності інтересів окремих народів та держав, як частин єдиного цілого людства». В негативному смислі (найчастіше вживаному) космополітизм трактують як «відсутність патріотизму та прив'язаності до свого народу та батьківщини, ніби втрачаючи будь-який інтерес з точки зору універсальних ідей». В цій же статті автор тлумачить «неправильність» попереднього визначення: «думка про ціле не скасовує реального значення частин, як і любов до вітчизни не суперечить неодмінно прихильності більш тісним соціальним групам, наприклад, до своєї родини, так і відданість вселюдським інтересам не виключає патріотизму». Автор каже, що «Питання лише в кінцевому чи найвищому мірілі для оцінки того чи іншого етичного інтересу; і, без сумніву, рішуча перевага тут

має належати благо цілого людства, як того, що включає в себе і істинне благо кожної частини»[6]. Космополітизм може і має бути людиною, яка свій борг перед вітчизною розкладає перед обличчям своїх обов'язків перед всім людством[9]. Космополітизм в такому розумінні — це не «політичний проміскуїтет», а цілком раціональний та розумний союз в межах всього людства[9]. Ідея всеєдності розвинута в багатьох роботах В. Соловйова та отримала назву «Боголюдство». Боголюдство за В. Соловйовим являє собою становлення «вільно-розумної особистості», яка заперечує в собі злу волю, та усвідомлює себе частиною універсальної особистості. Становлення боголюдства приведе суспільні відносини до «всеєдності», як ідеального устрою світу «вселенської культури»[13]. Перехід до цього стану В.Соловйов вбачає в зверненні до Бога, як всеоб'ємлюючого початку та суті всіх речей. М. Бердяєв в своїй роботі «Основна ідея Вл.Соловйова» вказує на те, що «В. Соловйов був передусім захисник людини та людства»[1]. В становленні боголюдства В. Соловйов констатує еволюційний принцип, за яким людство приходить до свого ідеального стану поступово, шляхом розвитку та самовдосконалення. В. Соловйов вказує на цілісність людства як єдиного організму, одухотвореного Софією — душею світу, та зводить мікрокосм до макрокосму. Зведення мікрокосму до макрокосму знаходимо в роботах і М.Бердяєва. Ідея боголюдства була продовжена Є. Трубецьким, С. Булгаковим, М. Лосським.

Ідеї вселенскості широко представлені в філософській думці російського космізму (до якого відносяться і вищезгадані мислителі). Так М. Федоров в своїй праці «Філософія спільної справи» заклав основи світогляду, який відкриває нові шляхи для нового розуміння ролі людини у Всесвіті. М.Федоров казав, що між людьми має встановитися всезагальна любов, людство має стати братством..., а «прикладом для нашої багатостудії має стати Божественна Трійця, в якій єдність — не ярмо, а самостійність особистостей — не ворожнеча»[14,с.90].

Звернемося до ідеї суспільства О.Конта, відображеної в праці «Система позитивної політики». Він вважав суспільство органічною єдністю всього людства, поєднаного ідеєю всезагальної згоди. Тобто суспільство вже не поєднання розрізнених індивідів, націй, держав, а цілісна органічна система, в якій всі складові поєднані необхідністю сталого функціонування всезагального цілого. Він називає людство єдиною істиною Великою істотою. О.Конт лише один з представників організменної теорії соціуму. Її проваджували Г.Спенсер, Дж. Тернер, Т.Парсонс, Г.Греф та інші мислителі.

Г. Греф розмірковує з цього приводу наступним чином: «Індивіди та суспільство подібно клітинам людського тіла та всьому людському організму, пов'язані спільними відносинами, тотожними інтересами та відомим співвідношенням, завдяки якому тільки їх союз і являє собою організм»[3,с.169]. З цього твердження виходить, що «всі клітини організму» мають функціонувати в своїй єдності, для «здорового функціонування» всієї системи.

В роботах К.Маркса та Ф.Енгельса знаходимо «людське суспільство або осупілине людство»[8,с.4]. Вони пояснюють, що протилежність людині та суспільства є «лише уявним, оскільки одна з її сторін, так зване «всезагальне», постійно породжується іншою стороною, приватним інтересом, а не протистойть йому як самостійна сила...»[8,с.236].

У сучасній філософії космополітизм визначають як моральний універсалізм, який передбачає що всі співвітчизники або співгромадяни підпорядковуються єдиним моральним стандартам. У зв'язку з цим кордони між націями, державами, культурами або суспільствами морально недоречні[18].

Одним із яскравих представників ідеологів космополітизму виступає Кваме Ентони Аппиа. В своїй праці «Космополітизм: Етика в Світі Незнайомців»[17] К. Аппиа намагається з'ясувати межі між «своїми» та «чужими», та взагалі підстави такого розділення.

Пол Гілрой пропонував можливу альтернативу положенню про «дружність/близькість» апелюючи до того факту, що «методологічне культивування значення відчуження від своєї культури та історії... має визначатися невід'ємним для космополітизму обов'язком». Таке відчуження стимулює «процес висвітлення іншості» згідно до заохочення «безперечної цінності різноманітності в середині однаковості». Він каже не про ніцшеанське відчуження, яке применшує значимість об'єкту відчуження, а про перехід до нового споглядання/розуміння, в якому відбувається зміщення етичних

акцентів поняття «Свій» в контексті інтегрування поняття «Іншість», про перехід від локального до глобального, планетарного, космічного. Для П.Гіляра бути космополітом означає залученість до соціального, етичного та культурного світового виробництва (в розумінні функціонування)[18].

Практично ж, космополітизм — це «співіснування та взаємодія чисельних ідентичностей і почуттів приналежності до світового громадянства за рамками націй, не будучи ними скутим». Автор цього визначення наголошує, що космополітизм не передбачає змішання різних культур (метисаж). Поняття виражає можливість бути жителем певного місця, водночас належачи до універсальності світу, не заперечуючи його партикуляризм та свосвідність[7].

Підсумком пошуку визначення космополітизму можна знайти в статті Б. Межуєва «Створення Космополісу»: «Серед великої кількості понять, які призначені відобразити, по суті, одне й те саме явище, один і той же імератив — прагнення подолати національні, державні рамки або, точніше, розширити їх до меж всієї земної кулі, терміни «космополіти», «космополітизм» мають свою чітку специфіку, пов'язану з присутнім в них відтінком «індивідуалізму»[9].

Г.Міненков в доповіді «Космополітизм та космополітична ідентичність» стверджує, що «говорячи про космополітизм, ми говоримо не просто про черговий соціальний феномен, який необхідно зрозуміти, а про зміну бачення сучасного світу»[10]. Г.Міненков також зазначає, що саме космополітизм в сучасному фрагментованому світі може постати новою основою погодження різноманітних ідентичностей, оскільки в його основі лежить принцип початкової рівності всіх людей. Важливим є той факт, що космополітизм розкриває принципи не як поводитися, а як ставитися: до себе та до інших.

Фактично сьогодні будь-яка людина вчиться мислити та діяти як космополіт. Поглиблення міжнародних зв'язків, глобалізаційні та інтеграційні процеси, інтенсифікація туризму поряд з розвитком транспорту та розмиття кордонів, розвиток кіберпростору стирають межі локального та глобального. Особливо важливим виступає той факт, що саме глобалізація відкрила локальне. Той самий ефекти і з космополітизацією, адже саме через неї відкриваються особливості національного. Космополітична перспектива розкривається кризь побудову нового образу життя та раціональності, яка включає знаковість іншого[10].

У. Ханерц трактує космополітизм як «відношення до самого різноманіття, до існування культур в індивідуальному досвіді. Перед усім космополітизм є прагнення прийняти Іншого. Це інтелектуальна та естетична відкритість дивергентному культурному досвіду, пошук відтінків, а не одноманітності... Мова йде про готовність, здатність прийняти іншу культуру шляхом проникнення та осмислення». Космополітизм спростовує ідею про те, що солідарність концептуальна виключно в межах національної держави. В космополітизмі розкривається пост національність, транс національність та глобальність (Ю.Габермас). Аналогічний підхід знаходимо в соціології (У.Бек, Дж. Урі), які зазначають неготовність та нездатність національного суспільства відповідати вимогам та ризикам глобалізованої сучасності.

Космополітизм виступає як синтез різноманітних підходів в соціальних та гуманітарних науках. У.Бек зазначає, що «Космополітизм представляє собою сукупність глобальних відносин та транснаціональний словник символів, але також і глибоке залучення в локальну діяльність, локальну свідомість, зв'язок з локальним населенням. У нього водночас є і коріння, і крила» (з інтерв'ю). Під впливом сучасних тенденцій національне втрачає свої первинні риси та значення, та вимагає свого нового осягнення. На відміну від традиційних ідентичностей, космополітична ідентичність акцентує не відмінність, яке між тим не відмінюється, а способи взаємодії відмінностей — принцип не виключення, а включення[10].

Дж.Кліффорд та Х.Бахба (одні з найвизначніших теоретиків гібридності) пропонують модель «протирічних космополітизмів». Вони стверджують, що глобалізація призводить до формування гібридів, радикальних космополітизмів, які підтверджують етико-політичну неефективність держави-нації. Це дозволяє гібридності стати доцільним засобом контролю при оцінці нових артикуляцій космополітизму в культурних дослідженнях.

Сучасний космополітизм пропонує етичний вимір соціальних та політичних відносин, звертаючи увагу на принцип індивідуальності. Він передбачає саморефлексивність поряд з повагою як власного культурного контексту, так і інших культурних цінностей, що не тотожне культурному релятивізму.

Ідея космополітизму особливо набуває актуальності в контексті розуміння нелінійності буття. Протягом всієї історії людства науковці, володарі, військові намагалися систематизувати світ, звести все до однієї системи координат, виокремити спільне та його культивувати. Адже саме в такому світі легше курувати, легше підкоряти, такий світ простіше зрозуміти та осягнути. Але практика ілюструє недосконалість такого методу буття. Свідчення цього ми знаходимо кожного дня в усіх проявах людського буття та пізнання. Космополітизм же розриває ці кордони випускаючи на волю особливості, індивідуальність, різноманіття, мультикультуралізм, мультинаціоналізм; він розкриває Світ та дозволяє розкритися перед Світом.

Шукаючи тлумачення космополітизму варто звернутися до його етимології. Неодноразово зазначалося, що в основі поняття «космополітизм» лежать дві категорії, а саме «космос» (cosmo) та «громадянство» (polites). Розуміння «космосу» формувалося протягом всієї історії людства, та найбільш адекватним для нас є його античне тлумачення, а саме Космос — (гр. прикраса, порядок) в грецькій міфології та філософії починаючи з Анаксимандра, Піфагора та Емпедокла — світовий порядок, світове ціле, яке на відміну від хаосу не тільки впорядковане, але і прекрасне в силу пануючої в ньому гармонії [12,с.288]. Що ж стосується другої складової досліджуваного поняття, варто звернутися до теорії громадянства та права та конституційного права. Так громадянство — це формально зафіксований правовий статус людини, зв'язок людини (фізичної особи) з певною державою, належність до цієї держави; передбачає певну сукупність взаємних політичних, соціальних та ін. прав та обов'язків; являє собою елемент правового статусу особи, який розкриває головний зміст системи відносин людина-держава-суспільство.

Відштовхуючись від такого визначення Космосу, космополітизм постає як ідеологія впорядкованого громадянства, гармонічного громадянства яке реалізується через єдність, цілісність та збалансованість Світу, а Принцип космополітизму виступає цілісною системою організації світового устрою, яка включає в себе взаємопов'язані між собою елементи та механізми функціонування світового суспільства на засадах космополітичного світогляду.

Список використаних джерел

- Бердяев Н. Основная идея Вл. Соловьёва. Типы религиозной мысли в России. [Собрание сочинений. Т. III]. — Париж: YMCA-Press, 1989. 714 с
- Биологический энциклопедический словарь / Гл. ред. М.С. Гиляров; Редкол.: А.А. Бабаев, Г.Г. Винберг, Г.А. Заварзин и др. — 2-е изд., исправл. — М.: Сов. Энциклопедия, 1986.
- Греф Г. Общественный прогресс и регресс. — С.-Петербург: Типография Эрлих Ю.Н., Садовая, №9, 1896.
- Ивнин И. Философский словарь. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.term.ru/dictionary/187/word/Космополитизм>
- Киселёв В.Н. Биогеография с основами экологии.[Электронный ресурс] — Режим доступа: b-energy.ru/biblioteka/46-biogeografiya-s-osnovami-ecologii.html
- Космополитизм // Энциклопедический словарь Брокгауза—Ефрона [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.brockhaus.ru/text/054/455.htm>
- Кристева Ю. Самі собі чужі. — К.: «Основи», 2004 — 264 с.
- Маркс К., Энгельс Ф. Соч. — 2-е изд. — Т.3. — 629 с.
- Межуев Б. Створення космополіса. // «Полис» — «Политические исследования» [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.politstudies.ru/universum/esse/10mej.htm>
- Миненков Г. Космополитизм и космополитическая идентичность/ Тезисы доклада «Космополитизм и космополитическая идентичность: практики интерпретаций». — Минск, 11 марта 2007.
- Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 18-е изд., стереотип. — М.: Рус. Язык, 1986. — 797 с.
- Словарь античности. Пер. с нем. — М.: Прогресс, 1989. — 704 с., ил.

13. Соловьёв В. Чтения о богочеловечестве; Статьи; стихотворения и поэма; Из «Трёх разговоров...»: Краткая повесть об Антихристе. Сост. И примечания А.Б.Муратов. — СПб.: «Худож. Лит.», 1994. — 528 с.

14. Федоров Н.Ф. Сочинения./ Общ. ред.: А.В. Гулыгина, Вступ. статья, примеч и сост. С.Г. Семёновой. — М.: «Мысль», 1982. — 711 с.

15. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: Навч. посібн./ В.П.Андрущенко, Г.І.Волинка, Н.Г.Мозгова та ін. За ред. Г.І.Волинка. — К.:Каравела, 2009. — 368 с.

16. Человек как биосоциальный вид / Экология человека. Экологические связи человека [Электронный ресурс]. — Режим доступа: ecologiya-cheloveka.ru

17. APPIAH K.A. Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers. — NEW YORK: W.W. NORTON & CO., 2006.

18. Cosmopolitanism// Absolute astronomy [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.absoluteastronomy.com/topics/Cosmopolitanism>

Козуб О.А. Понятие космополитизма в общефилософском контексте

Анализируется понятие космополитизма в общефилософском контексте. Формулируется обобщённая трактовка понятия «космополитизм» и понимание принципа космополитизма на основе анализа взглядов представителей разных наук. Рассмотрены основы космополитизма как логичного пути развития человечества. Раскрываются особенности реализации принципа космополитизма в условиях современности.

Ключевые слова: космополитизм, принцип космополитизма, космополитизация, инаковость, человечество.

Kozub, O.O. Concept of cosmopolitanism in common philosophical context

The concept of cosmopolitanism is analysed in common philosophical context. The generalized interpretation of concept «cosmopolitanism» and understanding of principle of cosmopolitanism is formulated on the basis of analysis of looks representatives of different sciences. Bases of cosmopolitanism are considered as a logical way of development of humanity. The features of realization of principle of cosmopolitanism presented in the conditions of modernity.

Key words: cosmopolitanism, principle of cosmopolitanism, kosmopolitisation, difference, humanity.

УДК 122/129

Литвинчук О.В.

Концептуалізація маргінальності: основні підходи

Зроблено спробу системного філософського аналізу теоретичних підходів до вивчення маргінальності. Етимологія та феноменологія цього поняття дозволили ширше розкрити його зміст, запропонувати власне визначення та висвітлити деякі особливості трансформації маргінальності в сучасних умовах.

Ключові слова: маргінальність, маргінальна людина, соціально-культурна дійсність.

Звернення до проблеми маргінальності розпочинається з поглибленого дослідження самого феномена серед загальноприйнятих концепцій. Соціально-філософський аналіз даного явища дасть можливість виокремити маргінальність у окрему важливу проблему соціальної філософії.

Глибина поняття маргінальності привабила увагу таких дослідників як В. Андрущенко, А. Атояна, А. Галкіна, З. Голенкову, І. Гордієнко-Митрофанову, Л. Гумільова, В. Каганського, В. Мельникова, В. Муляра, Н. Паніну, І. Попову, Е. Старикова та інших.

Зважаючи на значний науковий доробок, доречною є спроба системного аналізу концептуальних підходів до вивчення категорії маргінальності. Це змушує нас звернутися до цілого сегменту як вітчизняної, так і зарубіжної гуманітаристики. Оскільки предметом дослідження є не історіографія проблеми маргінальності, а теоретико-методичні засади її вивчення, то в центрі уваги опиняються концептуальні підходи. І в цьому контексті очевидною є необхідність чіткого з'ясування базового поняття «маргінальність».

Термін «маргінальність» походить від латинського «margo» — межа, кордон, край; «marginalis» — той, хто знаходиться на межі. Сучасна гуманітаристика пропонує багато визначень цього поняття. У зв'язку з цим зміст концепту «маргінальність» стає нечітким, невиразним і багатозначним. Дана ситуація змушує звернутися до першоджерел концептуалізації маргінальності. Відомо, що це поняття запровадив у науковий обіг американський соціолог Роберт Езра Парк у своїй роботі «Людська міграція і маргінальна людина» у 1928 році. Саме Р. Парк був фундатором концепції «маргінальної людини». Його праця присвячена вивченню процесів соціальної адаптації іммігрантів. Категорія маргінальності була введена для позначення неможливості соціальної та психологічної адаптації мігрантів до умов міського середовища. Цю верству населення Р. Парк назвав маргіналами. Тобто це ті, що балансують між групою, яка домінує в суспільстві й не сприймає їх, та групою, з якої вони виділилися. Отже, «маргінальна людина» постає як іммігрант, що одночасно живе «у двох світах» і не належить до жодного з них.

Прагнення людини жити одночасно в двох різних культурах породжує психологічний дискомфорт та нестійкий характер. Таким чином, сам Е. Парк робить висновок про те, що маргінальна особистість — це новий тип культурних взаємовідносин, які склалися на новому рівні цивілізації в результаті глобальних етносоціальних процесів. На відміну від традиційного носія національної культури така людина схильна бачити альтернативні шляхи розвитку, творчо вирішувати кризові ситуації.

Учень Е. Парка Є. Стоунквіст на прикладі етнічних меншин Америки у своєму монографічному дослідженні «Маргінальна людина» (1937) здійснив аналіз маргінальної людини з соціально-психологічних позицій. Неоднозначне положення людини «на межі культур» з'являється в результаті взаємодії менш пристижної групи і групи-реципієнта. Науковець увів також поняття маргінального середовища як такого, де дві культури перетинаються, і де домінуюча культура об'єднує особливості двох культур. У центрі цього переплетіння — маргінальна людина, яка усвідомила втрати своєї рідної групи і прикордонність свого положення «між двома вогнями». Серед